

■ بررسی انتقادی گسترش‌های ایرانی

رده‌بندی دهمی بر پایه ویراست ۲۲

مرتضی کوبکی | نوشین جعفرزاد

■ چکیده

هدف: بررسی انتقادی گسترش‌های ایرانی رده‌بندی دهمی در سه بخش تقسیمات فرعی استاندارد، فرامها و نمایه نسبی بود.

روش/ رویکرد پژوهش: اسنادی-مقایسه‌ای از نوع توسعه‌ای

یافته‌ها: علی‌رغم ادعای گسترش ادبیات ایرانی مبنی بر روزآمدی آن مطابق با ویراست ۲۱ رده‌بندی دهمی، در جدول تقسیمات فرعی استاندارد این گسترش، ۸۰/۳۰ درصد از شماره‌ها همراه با عبارت‌های مقابل آنها نسبت به ویراست ۲۱ رده‌بندی دهمی دچار تغییرات کلی شده است. در قسمت فرامها اصول کلی همانند ویرایش هجدم دهمی است، در صورتی که در ویراست ۲۲ این ساختار بسیار تفاوت کرده است. گسترش اسلام نیز نشان‌دهنده اختلاف بین ساختار و شماره‌های ارائه شده در این گسترش برای حوزه موضوعی اسلام و ساختار و شماره‌های موجود در رده‌بندی دهمی در ویراست کنونی یعنی ویراست ۲۲، برای این حوزه است. ویراست سوم

گسترش تاریخ ایران نیز به ادعای مقدمه آن، با دهمی ۲۱ مقابله و هرجا لازم بوده، اصلاح شده است. ۸۹/۴۷ درصد از شماره‌ها در گسترش تاریخ نسبت به ویراست ۲۰، ۸۷/۴۸ درصد از شماره‌ها در گسترش تاریخ نسبت به ویراست ۲۱ رده‌بندی دهمی به‌طور کلی تغییر یافته‌اند. آخرین ویراست گسترش زبان-های ایرانی یعنی ویراست دوم مطابق با ویراست ۱۹ رده‌بندی دهمی است. یافته‌های آماری از بررسی جدول تقسیمات فرعی استاندارد نشان می‌دهد که ۲۷/۸۶ درصد از شماره‌ها در گسترش زبان‌های ایرانی نسبت به ویراست ۱۹ رده‌بندی دهمی دچار تغییر کلی شده‌اند. بررسی فرامهای گسترش‌های ادبیات، تاریخ، و زبان‌های ایرانی و مقایسه آنها با طرح اصلی رده‌بندی دهمی در رده‌های ۸۰۰، ۹۰۰، و ۴۰۰ و مقایسه آنها با ساختار فرامها در گسترش‌های ادبیات، تاریخ و زبان‌های ایرانی حاکی از محدودیت شماره‌سازی از طریق گسترش‌های ادبیات، تاریخ، و زبان‌های ایرانی است.

نتیجه‌گیری: گسترش‌های ایرانی رده‌بندی دهمی به روزآمدسازی مطابق با رویکرد جهانی به‌کارگرفته شده در متن اصلی رده‌بندی دهمی نیاز دارند. با به‌کارگیری پیشنهادات این پژوهش می‌توان گسترش‌های ایرانی را (بر پایه متن اصلی در رده‌بندی دهمی) در هر یک از حوزه‌ها) در یک مجلد ادغام کرد. پیشنهادهایی برای تغییر ساختار فرامهای این گسترش‌ها و در نتیجه بهبود وضعیت شماره‌سازی از طریق آنها، ارائه شده است.

کلیدواژه‌ها

گسترش‌های ایرانی رده‌بندی دهمی، ویراست ۲۲ رده‌بندی دهمی، گسترش زبان‌های ایرانی، گسترش ادبیات ایرانی، گسترش اسلام، گسترش تاریخ ایران، گسترش جغرافیای ایران

بررسی انتقادی گسترش‌های ایرانی رده‌بندی دهدهی دیویی برپایه ویراست ۲۲

مرتضی کوکبی^۱ | نوشین جعفرنژاد^۲

دریافت: ۱۳۹۰/۱۱/۱۰ پذیرش: ۱۳۹۱/۵/۲

مقدمه

ملویل لوئیس دیویی^۳ طرح رده‌بندی خود را در سال ۱۸۷۳ برای کتابخانه‌ای کوچک در کالج امهرست^۴ ماساچوست تنظیم و در سال ۱۸۷۶ منتشر کرد. این طرح در حال حاضر به اثری چهارجلدی با بیش از ۳۲۰۰ صفحه تبدیل شده است که شامل جدول‌هایی برای چند هزار رده و زیررده‌های آنهاست (ولیش و اسمیراگلیا^۵، ۱۳۸۱، ص ۸۸۹). تقسیم‌بندی دانش و معارف بشری و موضوعات خاص غربی در رده‌بندی دهدهی دیویی مفصل و کم نقص است، ولی در زمینه‌های مربوط به مسائل خاص ملل گوناگون، این رده‌بندی کاستی‌های بسیاری دارد. رفع این کاستی‌ها را که گهگاه به دوباره‌نویسی کامل قسمتی از رده‌بندی دیویی می‌انجامد، اصطلاحاً گسترش^۶ می‌نامند. این نقاط ضعف در مورد اسلام، ادبیات ایران، زبان‌های ایرانی، تاریخ و جغرافیای ایران به چشم می‌خورد. از این رو دیرزمانی است که در ایران، موضوع‌های فوق‌الذکر در رده‌بندی دیویی، از سوی کتابخانه ملی ایران به‌عنوان سازمان ویراستار، گسترش داده شده است. در هر جلد از گسترش‌های ایرانی (چهار گسترش اسلام، تاریخ ایران، زبان‌ها، و ادبیات ایرانی)، معمولاً سه بخش به چشم می‌خورد: فرامای^۷ که در واقع، بازنوشته قسمتی از فرامای دیویی اصلی است؛ جدول تقسیمات فرعی استاندارد^۸؛ و نمایه نسبی^۹. کار با گسترش‌ها، مانند کار با دیویی اصلی است. از میان هفت جدول دیویی اصلی، تنها جدول تقسیمات فرعی استاندارد به دلیل اهمیتی که دارد در این گسترش‌ها دیده می‌شود (کوکبی، ۱۳۷۶، ص ۷۴).

۱. استاد کتابداری و اطلاع‌رسانی
دانشگاه شهید چمران اهواز
۲. کارشناس ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی
(نویسنده مسئول)
njaafarnezhad@yahoo.com
3. Melvil Louis Dewey
4. Amherst college
5. Wellish & Smiraglia
6. Expansion (Classification)
7. Schedule
8. Standard subdivisions
9. Relative index

گسترش جغرافیای ایران در واقع گسترش یافته جدول ۲ در رده‌بندی دهدهی دیویی است. این گسترش از یک طرح جامع که شماره‌هایی را به محل‌های جغرافیایی در ایران اختصاص داده و یک نمایه نسبی برای الفبایی کردن محل‌های جغرافیایی تشکیل شده است. بررسی انتقادی و کار پژوهشی در اصل بر روی ۴ گسترش ایرانی ذکر شده در قبل انجام پذیرفته است. ساختار گسترش‌های ایرانی رده‌بندی دهدهی دیویی بر طبق آخرین ویراست رده‌بندی دهدهی دیویی موجود در بازار، روزآمد نیست. در بعضی از گسترش‌ها از یک ویراست مشخص رده‌بندی دیویی برای تدوین آن گسترش استفاده نشده است. به‌طور مثال در مقدمه ویراست سوم گسترش ادبیات ایرانی نوشته شده اصول کلی استفاده از طرح ادبیات ایرانی همانند ویراست هجدهم دیویی است. بنابراین، این ادعا در پیشگفتار ویراست سوم که: «اکنون این ویرایش کلاً با دیویی ۲۱ مقایسه و روزآمد شده است» (سلطانی، ۱۳۸۲، ص پنچ)، چندان درست نیست.

شماره‌های موجود در جدول‌های تقسیمات فرعی استاندارد در گسترش‌های ایرانی دیویی به‌صورت گزینشی انتخاب شده‌اند. همچنین بعضاً در مواردی شماره‌های استفاده شده بدون دلیل جرح و تعدیل شده‌اند. به‌طور مثال شماره ۰۷- در جدول تقسیمات فرعی استاندارد گسترش اسلام، و یا اینکه بعضی از مفاهیمی که در جدول‌های تقسیمات فرعی استاندارد در گسترش‌های ایرانی برای توسعه جدول به‌منظور رفع نیازهای موجود وارد شده، در محل‌های مناسب (از نظر مفاهیم موضوعی) جایگذاری نشده‌اند. به‌طور مثال شماره ۰۱۴- در جدول تقسیمات فرعی استاندارد گسترش تاریخ.

در گسترش‌های ایرانی دیویی بالاخص گسترش‌های تاریخ ایرانی و زبان‌های ایرانی محدودیت شماره‌سازی وجود دارد؛ یعنی موضوعاتی در این حیطه‌ها وجود دارند که از طریق شماره‌سازی به‌وسیله این گسترش‌ها برای آنها نمی‌توان شماره خاص و منحصر به فردی تعیین کرد. مثلاً از طریق گسترش تاریخ ایران نمی‌توان برای کتابی با موضوع «سفر به کرمان در دوره پهلوی» شماره منحصر به فردی ساخت. در مواردی شماره‌های جدول‌های تقسیمات فرعی استاندارد با شماره‌های پایه در متن فرانماهای گسترش‌ها ادغام و ارائه شده‌اند. نمونه این مطلب در گسترش زبان‌های ایرانی بسیار دیده می‌شود.

نمایه نسبی در هر گسترش، که به‌نظر می‌رسد به‌صورت منابعی برای تخصیص شماره‌های از پیش ساخته، و نه ابزاری برای شماره‌سازی، درآمده‌اند.

مسئله پژوهش حاضر این است که آیا می‌توان با بررسی و رفع عیوب فوق‌الذکر، در جدول‌های تقسیمات فرعی استاندارد، فرانماها و نمایه‌های نسبی، به یک مجلد در هم‌کرد از ۵ عنوان گسترش ایرانی یعنی زبان‌های ایرانی، ادبیات ایرانی، تاریخ ایران، جغرافیای ایران، و اسلام دست یافت.

اگرچه این گسترش‌ها در بدو امر برای بهبود کار رده‌بندی منابع مربوط به ایران در کتابخانه‌هایی که از این رده‌بندی استفاده می‌کنند به وجود آمده، اما کاربرد و تأثیر آنها در آموزش رده‌بندی دهدهی دیویی در دوره‌های آموزش کتابداری ایران انکارناپذیر است. نگارنده بر آن است که با بررسی انتقادی این گسترش‌ها و ارائه پیشنهادهایی برای بهبود فرآیند شماره‌سازی و تغییراتی دیگر در آنها، در غنا و تکمیل این ابزارهای کاربردی در رده‌بندی منابع فارسی و آموزش رده‌بندی دهدهی دیویی به دانشجویان بکوشد.

و اما پرسش‌هایی که در این پژوهش به آنها پاسخ داده می‌شود:

۱. آیا چارچوب و ساختار گسترش‌های ایرانی رده‌بندی دهدهی دیویی از لحاظ جنبه‌های کلی و جزئی با چارچوب و ساختار رده‌بندی دهدهی دیویی مطابق است؟
 ۲. چه انتقادهایی بر گسترش‌های ایرانی رده‌بندی دهدهی دیویی وارد است؟
 ۳. برای در هم‌کردن روزآمدسازی شده و اصلاح جدول‌های تقسیمات فرعی استاندارد گسترش‌های ایرانی رده‌بندی دهدهی دیویی چه تغییراتی باید در آنها انجام داد؟
 ۴. برای در هم‌کردن و اصلاح فراماهای گسترش‌های ایرانی رده‌بندی دهدهی دیویی چه تغییراتی باید در آنها انجام داد؟
 ۵. برای در هم‌کردن و اصلاح نمایه‌های نسبی گسترش‌های ایرانی رده‌بندی دهدهی دیویی چه تغییراتی باید در آنها انجام داد؟
- مشکلات در طرح‌های رده‌بندی، کتابداران زیادی را در شوق وادار می‌کند تا جرح و تعدیل‌ها، اصلاحات و گسترش‌هایی را در شماره‌های پیش‌بینی شده برای موضوعات مهم و حیاتی موجود در کتابخانه‌هایشان ایجاد کنند، و این منجر به گسترش‌های جدید و زیادی می‌شود که تقریباً همه آنها در رویکرد مستقل از یکدیگر هستند. متأسفانه طرح رده‌بندی دهدهی دیویی که ادعای جهانی بودن را دارد از تأثیر داخلی ایده مسیحیت غربی لطمه دیده است (صدیق^{۱۰}، ۲۰۰۶، ص ۱۲۲). به همین علت بعضی از موضوعات از قبیل فرهنگ، آداب و رسوم، تاریخ، زبان، ادبیات و... خاص هر کشور، آن‌طور که برای رده‌بندی منابع در کتابخانه مفید به فایده باشند، پرورش داده نشده‌اند. علاوه بر ایران، کشورهای دیگری نیز برای رفع مشکلات رده‌بندی منابع در کتابخانه‌هایشان (با توجه به نیاز موضوعی) دست به تدوین گسترش‌هایی زده‌اند که در ادامه شمه‌ای از کارهای انجام شده در این زمینه آورده شده است.

10. Sadiq

11. Karachi University Library

12. Haji Muhammad Shafi

13. Abdul Moid

14. Muhammad Adil Usmani

15. Anis Khorshid

16. Obaidullah Qudsi

17. Fazlullah Farooqi

کتابخانه دانشگاه کراچی^{۱۱} کمیته‌ای را برای ارزیابی طرح دیویی تشکیل داد. این کمیته از حاجی محمد شافی^{۱۲}، عبدل معید^{۱۳}، محمد عادل عثمانی^{۱۴}، انیس خورشید^{۱۵}، عبیدالله قدسی^{۱۶}، و فضل‌الله فاروقی^{۱۷} تشکیل شده بود. آنها شماره‌های مربوط به حوزه‌های ۱۸۹ فلسفه اسلامی، ۲۹۷ اسلام، ۴۹۱/۴۳ زبان اردو، ۸۹۱/۴۳ ادبیات اردو و ۹۵۴/۷ جغرافیا و تاریخ پاکستان را

گسترش دادند و اصلاحات معینی را پیشنهاد کردند (صدیق، ۲۰۰۶، ص ۱۲۴).
کارمندان کتابخانه و اعضای هیئت علمی علوم کتابخانه‌ای دانشگاه عبدالعزیز عربستان در طرحی به نام طرح کتابخانه دانشگاه عبدالعزیز^{۱۸} (۱۹۷۷) برای ترجمه و گسترش طبقات دیوبی، به سرپرستی عباس تاشکنندی، رئیس امور کتابخانه، با یکدیگر همکاری کردند. گروه ذکر شده، کل طرح را ترجمه کرد و شماره‌های مربوط به حوزه‌های فلسفه اسلامی، زبان‌های عربی، ادبیات عربی، اسلام، تاریخ اسلام و تاریخ عربستان سعودی را در آن گسترش داد (صدیق، ۲۰۰۶، ص ۱۲۶).

کوکبی (۱۳۷۶) در مقاله‌ای به بررسی گسترش‌های ایرانی رده‌بندی دیوبی پرداخت. او به ذکر اشکالات محتوایی و نگارشی موجود در ویرایش سوم گسترش اسلام، ویرایش دوم گسترش تاریخ ایران، ویرایش دوم گسترش ادبیات ایرانی، ویرایش سوم گسترش جغرافیای ایران، و ویرایش دوم گسترش زبان‌های ایرانی پرداخته و در مواردی پیشنهاداتی برای رفع این اشکالات ارائه کرده است. در قسمت نتیجه‌گیری و پیشنهادات این مقاله آمده است که: «با عنایت به اینکه هدف اصلی از تهیه این گسترش‌ها، برهم زدن نظام رده‌بندی دهدهی دیوبی نبوده، بلکه گسترش آن بوده است، در عمل در مواردی از اصول اساسی این رده‌بندی فاصله گرفته شده است. برای نمونه، در مورد به‌کار بردن جدول تقسیمات فرعی استاندارد، گهگاه دستورات کلی که در دیوبی اصلی داده شده در این گسترش‌ها رعایت نشده است. اشتباهات چاپی موجود در این گسترش‌ها در مواردی می‌تواند در امر شماره‌سازی اختلال ایجاد کند. برای برخی از مفاهیم، شماره‌ای در نظر گرفته نشده است. و سرانجام در مواردی، شماره‌هایی که در دیوبی اصلی حذف شده است، در این گسترش‌ها هنوز به‌کار می‌رود» (کوکبی، ۱۳۷۶، ص ۸۲-۸۳).

مختارپور (۱۳۸۸) به بررسی و مقایسه گسترش رده تاریخ در نظام‌های رده‌بندی دهدهی دیوبی و کتابخانه کنگره پرداخت. او با دیدی انتقادی در مورد تفصیل شماره‌های مربوط به تقسیمات تاریخی در گسترش تاریخ رده‌بندی کنگره و تلخیص همین تقسیمات در گسترش رده‌بندی دیوبی مباحثی را مطرح کرد. او همچنین مدخل‌های موضوعی موجود در هر دو گسترش دیوبی و کنگره را با مدخل‌های موجود در سرعنوان‌های موضوعی فارسی مقایسه کرد و با ذکر نمونه‌هایی نشان داد که اگر برای رده‌بندی دو کتاب با دو موضوع مختلف مربوط به دو رویداد متفاوت اما در یک دوره تاریخی (که با استفاده از سرعنوان‌های موضوعی فارسی موضوع‌دهی شده‌اند) از رده‌بندی دیوبی استفاده شود، شماره‌ای یکسان به آنها تعلق می‌گیرد و این شماره‌ها تنها با نشانه‌های مؤلفی که در ادامه می‌آیند، قابل تفکیک هستند. اما اگر برای رده‌بندی این دو کتاب از رده‌بندی کنگره استفاده شود، دو شماره متفاوت به این دو

کتاب تعلق می‌گیرد. این تحلیل که با استفاده از نمونه‌ها و شواهدی انجام پذیرفته است، نقص در تقسیمات تاریخی موجود در گسترش دیویی را در مقایسه با تقسیمات تاریخی موجود در گسترش رده‌بندی کنگره به نمایش می‌گذارد (مختارپور، ۱۳۸۸).

درباره پیشینه تحقیق در باب این موضوع در خارج از ایران می‌توان گفت باتوجه به رویکرد مستقلی که گسترش خاص هر کشور (با توجه به نیاز موضوعی) در تدوین دارد، نتایج برگرفته از این پیشینه‌ها به‌طور کاملاً اخص نمی‌توانند برای حل مشکلات مربوط به گسترش‌های ایرانی رده‌بندی دیویی راهگشا باشند.

اشکالات محتوایی و نگارشی که کوبی در مقاله‌اش به آنها اشاره کرده است، می‌تواند برای بررسی دوباره در ویرایش‌های اخیر گسترش‌های ایرانی رده‌بندی دیویی مورد مراجعه قرار گیرد. رضا مختارپور در مقاله‌اش به اشکالات محتوایی موجود در گسترش تاریخ ایران اشاره داشته است که البته این اشکالات نیز محدودیت شماره‌سازی را برای موضوعات کتاب‌های تاریخی مربوط به تاریخ ایران موجب می‌شوند؛ اما در این پژوهش بیشتر ساختار شماره‌سازی از لحاظ ظاهری و تفاوت آن با ساختار شماره‌سازی در ویراست ۲۲ رده‌بندی دیویی مورد بحث قرار گرفته است. لازم به ذکر است که ساختار کنونی شماره‌سازی در گسترش تاریخ ایران محدودیت‌هایی را برای شماره‌سازی در موضوعات تاریخی موجب شده است.

روش پژوهش

روش پژوهش اسنادی - مقایسه‌ای و نوع آن توسعه‌ای است. به این صورت که در ابتدا با استناد به ابزارهای گردآوری اطلاعات (چهار گسترش زبان‌های ایرانی، ادبیات ایرانی، اسلام و تاریخ ایران؛ رده‌بندی دهدهی دیویی ویراست‌های ۱۸، ۱۹، ۲۰، ۲۱، و ۲۲؛ و همچنین مقاله میکسا^{۱۹} (۲۰۰۶) با عنوان «The DDC relative index»)، اطلاعات جمع‌آوری و سپس با یکدیگر مقایسه شدند. در این مقایسه معایب و نقص‌ها مشخص و در نهایت پیشنهاد برای رفع این معایب داده شد.

اهداف اصلی این پژوهش بررسی انتقادی گسترش‌های ایرانی رده‌بندی دهدهی دیویی برای مطالعه میزان روزآمدی ساختار گسترش‌ها و نحوه شماره‌سازی از طریق آنها و مقایسه آن با ساختار شماره‌سازی در آخرین ویراست رده‌بندی دهدهی دیویی (ویراست ۲۲)؛ همچنین رفع معایب موجود در شماره‌گذاری و جداول این گسترش‌ها و تلاش برای ادغام جدول‌های تقسیمات فرعی استاندارد، نمایه‌های نسبی، و فرانماهای این گسترش‌ها و نیز گسترش جغرافیای ایران در یک مجلد با استفاده از آخرین ویراست رده‌بندی دهدهی دیویی هستند. در راستای

19. Miksa

رسیدن به این اهداف تلاش شد برای توصیف نتایج پژوهش از کمیت‌ها بهره برده شود، و نتایج در قالب داده‌های کمی توصیف و ارائه شوند. این کار در بخش تقسیمات فرعی استاندارد انجام پذیرفت. بدین منظور و برای یکدستی نتایج حاصله از تبدیل اطلاعات کیفی به داده‌های کمی، پژوهشگر، از ابتدا تا انتهای این روند و در تمام موارد، نکاتی را به عنوان دستورالعمل‌هایی برای این تغییر و تبدیل، وضع و رعایت کرده است (این دستورالعمل‌ها در فرآیند پژوهش در محل مناسب خود ذکر شده‌اند). سپس با استفاده از آمار توصیفی، فراوانی و درصد فراوانی داده‌های کمی مشخص و در نهایت نتایج حاصله در قالب داده‌های کمی (درصد) ارائه شد. همچنین برای روزآمدی و ادغام جدول‌های تقسیمات فرعی استاندارد مربوط به همه گسترش‌ها در قالب یک جدول تقسیمات فرعی استاندارد کلی و گنجاندن موارد کاربردی در هر یک از گسترش‌ها در جدول تقسیمات فرعی استاندارد کلی، پیشنهادهایی ارائه شد.

در بخش فرایندها بیشتر کار تطبیق و مقایسه متن جدید رده‌بندی دهدهی دیویی (ویراست ۲۲) و نحوه و رویکرد رده‌بندی جهانی در حوزه‌های موضوعی مربوط به گسترش‌ها، با متون کاربردی کنونی گسترش‌ها در ایران برای رده‌بندی کتاب‌ها در حوزه موضوعات تاریخ ایران، زبان‌های ایرانی، ادبیات ایرانی، و اسلام مورد نظر بود. در این قسمت تلاش شد که نحوه و رویکرد رده‌بندی کتاب‌ها در ایران، حتی در حوزه چهار موضوع فوق‌الذکر بیشترین شباهت را با رویکرد رده‌بندی جهانی موجود در ویراست ۲۲ رده‌بندی دیویی داشته باشد، با این تفاوت که بتوان به کمک گسترش‌ها در ایران شماره‌های بیشتری در حوزه این موضوعات ساخت. در واقع ساختار و رویکرد شماره‌سازی منطبق با آن رویکردی هست که در جهان مورد استفاده همه ملت‌ها قرار می‌گیرد، اما تعداد مفاهیم و موضوعات گسترش پیدا می‌کند.

در قسمت نمایه‌های نسبی بیشتر تلاش شد که رویکرد نمایه نسبی در ویراست ۲۲ دیویی توضیح داده شود، و در نمایه‌های نسبی گسترش‌های ایرانی کاربرد این رویکرد مورد مطالعه قرار گیرد. در این بخش بیشتر اشتباهات نمایه‌سازی در گسترش‌های ایرانی دیویی مورد بررسی قرار گرفت، و در نهایت برای ادغام قسمت‌های مختلف همه گسترش‌ها در یک مجلد پیشنهاداتی ارائه شد.

یافته‌ها

در مرحله اول، شماره‌ها در جدول‌های تقسیمات فرعی استاندارد در گسترش‌های ایرانی رده‌بندی دیویی (اسلام، تاریخ، زبان‌ها، و ادبیات)، با شماره‌های نظیرشان در متن اصلی جدول‌های تقسیمات فرعی استاندارد در رده‌بندی دیویی (منتها آن ویرایشی که در هر کدام از گسترش‌ها ادعا شده که شماره‌ها بر مبنای آن هستند، یا اینکه بر مبنای آن روزآمد شده‌اند)

مقایسه شدند. البته برای این مقایسه تعریف حدود تغییرات جزئی، تغییرات کلی و بدون تغییر لازم است. همچنین برای این مقایسه‌ها در تمام موارد نکاتی به‌عنوان دستورالعمل تجزیه و تحلیل، به این شرح لحاظ شده است:

• حدود تغییرات جزئی در رابطه با شماره‌ها/ یادداشت‌ها و ارجاع‌ها: ترجمه مختصر یا مفصل از عبارت اصلی مقابل هر شماره/ یادداشت‌ها و ارجاع‌ها در متن اصلی رده‌بندی دیویی (در هر کدام از گسترش‌ها، ویراست مربوط)، تغییر عبارت و یا اصطلاح در مقابل هر شماره/ یادداشت‌ها و ارجاع‌ها با حفظ مفهوم اصلی متناسب به شماره/ یادداشت‌ها و ارجاع‌ها، افزودن مفاهیم بیشتر در قالب عبارت‌ها یا اصطلاح‌هایی که با مفهوم اصلی متناسب به شماره/ یادداشت‌ها و ارجاع‌ها در متن اصلی رده‌بندی دیویی همسو باشد.

• حدود تغییرات کلی در رابطه با شماره‌ها/ یادداشت‌ها و ارجاع‌ها: حذف شماره/ یادداشت‌ها و ارجاع‌ها، تغییر کلی مفهوم متناسب به شماره/ یادداشت‌ها و ارجاع‌ها در قالب یک اصطلاح یا عبارت/ یادداشت و یا ارجاع جدید، تطابق کلی شماره و عبارت مقابل آن/ یادداشت‌ها و ارجاع‌ها با ویراست دیگر.

• موارد بدون تغییر در رابطه با شماره‌ها/ یادداشت‌ها و ارجاع‌ها: ترجمه دقیق عبارت مقابل شماره/ یادداشت و یا ارجاع در زیر شماره (با در نظر گرفتن سلاقی متفاوت در ترجمه).
• از آنجایی که در ترجمه فارسی عبارت‌ها و اصطلاح‌ها از متن اصلی در رده‌بندی دیویی، تغییرات هر چند اندک از جمله اضافه یا حذف حروف اضافه (برای تبدیل به رسم الخط فارسی) انجام شده است، لذا در تمام موارد این ترجمه دارای تغییرات جزئی می‌باشد.
• اگر یک یادداشت یا شماره سر جای اصلی خود نباشد، یک تغییر کلی به حساب می‌آید.

• خطاهای چاپی جزء تغییرات جزئی به حساب می‌آیند.
• در موارد حذف کلی یک شماره، یادداشت‌ها و ارجاع‌های آن بررسی شده است.
• جدول‌ها در زیر شماره‌های ۰۸- و ۰۹- جزء یک یادداشت محسوب می‌شوند.
• هر یادداشت و یا ارجاعی که دارای بار اطلاعاتی مجزایی باشد، به‌عنوان یک مورد اطلاعاتی (موردی که باید بررسی شود) در نظر گرفته شده است.
• در تمام موارد در گسترش تاریخ شماره‌ها، یادداشت‌ها و یا ارجاع‌ها ابتدا با ویراست ۲۰ و سپس با ویراست ۲۱ رده‌بندی دیویی مقایسه شده‌اند.
• در هر مورد گرفتن درصد از فراوانی‌ها با استفاده از آن ویرایشی از رده‌بندی دیویی که در گسترش ادعا شده که شماره‌ها بر مبنای آن هستند، یا اینکه بر مبنای آن روزآمد شده‌اند، انجام پذیرفته است.

• دامنه مشخص شده برای شماره‌ها، همانند «۰۶۰۹-۰۶۰۱- سازمان‌ها»، یک یادداشت به حساب می‌آید.

• پژوهشگر، یادداشت‌ها یا ارجاع‌ها را در مورد آثار میان‌رشته‌ای، و دستنامه‌ها در هیچ‌کدام از ویراست‌های ۱۸، ۱۹، ۲۰، ۲۱، و ۲۲ دیویی احتساب نکرده است (به این دلیل که این یادداشت‌ها یا ارجاع‌ها به‌طور کل در گسترش‌های ایرانی دیویی استفاده نشده‌اند).

• یادداشت‌های عبارتی مجزا شده از طریق «۹» از یادداشت عبارتی دیگر، یک مورد اطلاعاتی به حساب می‌آیند.

• همچنین عبارت‌های بدون فعل جدا شده از طریق «۸» یا «و» از عبارت دیگر، در کل به‌عنوان یک جمله و یک مورد اطلاعاتی به حساب می‌آیند.

مرحله دوم مربوط به فرآیندهای گسترش‌های ایرانی رده‌بندی دیویی و مقایسه آنها با رده‌های مربوط در ویراست ۲۲ رده‌بندی دیویی می‌باشد. تجزیه و تحلیل، مربوط به کنکاش در مورد نحوه شماره‌سازی در این گسترش‌ها و متقابلاً نحوه شماره‌سازی در رده‌های ۹۰۰ (تاریخ)، ۸۰۰ (ادبیات)، ۲۹۷ (اسلام)، و ۴۰۰ (زبان) در ویراست ۲۲ رده‌بندی دیویی است. بر همین مبنا محدودیت شماره‌سازی در برخی از گسترش‌ها نمایان شده است. سپس پژوهشگر ساختاری را با بیشترین تطابق ممکن با ساختار فرآیندهای ویراست ۲۲ رده‌بندی دیویی و در راستای رفع نیازهای موجود، برای شماره‌سازی پیشنهاد کرده است.

در مرحله سوم نمایه‌های نسبی گسترش‌های ایرانی رده‌بندی دیویی بررسی شد. وضعیت نمایه‌سازی مدخل‌های موجود در نمایه نسبی هر گسترش بالاخص گسترش‌های ادبیات و اسلام، یک‌به‌یک بررسی و با وضعیت کلی نمایه‌سازی شماره‌ها در ویراست ۲۲ رده‌بندی دیویی (با استفاده از مقاله فرانسویس میکسا) مقایسه و اشکالات و معایب مورد به مورد ذکر شدند. البته این کار در مورد گسترش‌های ادبیات و اسلام به‌صورت مفصل‌تری انجام پذیرفته، ولی به دلیل محدودیت در حجم مقاله، بررسی دو گسترش تاریخ و زبان به‌صورت اجمالی انجام شده است.

• گسترش ادبیات

در پیشگفتار ویراست سوم این گسترش آمده است که: «اکنون این ویرایش کلاً با دیویی ۲۱ مقایسه و روزآمد شده است» (سلطانی، ۱۳۸۲، ص پنج). این ادعا با نتایج بررسی‌هایی که به‌صورت آمار و ارقام به‌دست آورده شده است در تناقض است، چون بنابر آمار و ارقام حاصله از تجزیه و تحلیل اطلاعات (بر طبق ضوابط و چارچوبی که در قسمت تجزیه و تحلیل داده‌ها تعیین شده‌اند) حدود ۸۰/۳۰ درصد از شماره‌ها همراه با عبارت‌های در مقابل آنها در جدول تقسیمات فرعی استاندارد گسترش ادبیات، نسبت به ویراست ۲۱ رده‌بندی

دیویی دچار تغییر کلی هستند. همچنین حدود ۹۶/۱۲ درصد از یادداشت‌ها و ارجاع‌ها در زیر شماره‌ها در جدول تقسیمات فرعی استاندارد گسترش ادبیات نسبت به ویراست ۲۱ رده‌بندی دیویی دچار تغییر کلی هستند. همچنین حدود ۷۱/۷۱ درصد از شماره‌ها در گسترش ادبیات نسبت به ویراست ۲۱ دیویی حذف شده‌اند. بنابراین، این ادعا در گسترش ادبیات که این گسترش مطابق با ویراست ۲۱ رده‌بندی دیویی کلاً روزآمد شده، چندان درست به نظر نمی‌رسد.

فرانمای گسترش ادبیات نیز بررسی شد. در مقدمه ویراست سوم گسترش ادبیات ایرانی نوشته شده که: «اصول کلی استفاده از طرح ادبیات ایرانی همانند ویرایش هجدهم دیویی است» (سلطانی، ۱۳۸۲، ص دوازده). ساختار فرانمای گسترش ادبیات نیز این مطلب را تصدیق می‌کند، زیرا فرانمای گسترش ادبیات بر پایه دو شماره ۰۸- و ۰۹- از جدول تقسیمات فرعی استاندارد، گسترش یافته است و برای استفاده از دو شماره ۰۸- و ۰۹- در جدول تقسیمات فرعی استاندارد باید به طرح رجوع کرد. البته این ساختار کمابیش با ساختار شماره‌دهی برای ادبیات خاص هر ملت در رده ۸۰۰ ویراست ۱۸ طرح رده‌بندی دیویی مطابقت می‌کند، اما از آنجایی که آخرین ویراست رده‌بندی دیویی ویراست ۲۲ است و در این ویراست جدول شماره ۳ که در ویراست ۱۸ رده‌بندی دیویی برای ادبیات در نظر گرفته شده بود به سه جدول فرعی ۳A، ۳B و ۳C تقسیم شده است. بنابراین ساختار شماره‌دهی برای ادبیات خاص هر ملت در رده ۸۰۰ نیز تا حدی با همین ساختار در ویراست ۱۸ رده‌بندی دیویی تفاوت کرده، لازم است که ساختار فرانمای گسترش ادبیات ایرانی نیز با ویراست ۲۲ رده‌بندی دیویی روزآمد شود. زیرا درست نیست که طرح اصلی رده‌بندی دیویی به‌طور مداوم روزآمد شود، اما همچنان طرح گسترش ادبیات ایرانی بر مبنای ویراست ۱۸ باقی بماند.

نمایه نسبی گسترش ادبیات نیز بررسی شد. البته برای این بررسی از مقاله فرانسیس میکسا که در مورد نحوه نمایه‌سازی مفاهیم و اصطلاحات در رده‌بندی دیویی از آغاز پیدایش تاکنون بود و همچنین از نمایه ویراست ۲۲ رده‌بندی دیویی استفاده شد. پژوهشگر پس از بررسی و مقایسه نمایه نسبی گسترش ادبیات ایرانی با نمایه نسبی ویراست ۲۲ رده‌بندی دیویی متوجه اشکالات زیر در این نمایه شد:

۱. در نمایه نسبی گسترش ادبیات ایرانی نظم سلسله‌مراتبی رعایت نشده است. مثلاً شعر و ادبیات فارسی در عرض یکدیگر شماره‌دهی شده‌اند.

۲. در نمایه نسبی گسترش ادبیات ایرانی مفاهیمی نمایه نشده‌اند، و نیز بافت مفهومی کاملی برای هر مدخل نمایه ارائه نشده است؛ مشکلی که بیشترین مورد را از نظر آماری در نمایه نسبی گسترش ادبیات شامل می‌شود. مثلاً در زیر مدخل «آثار بیش از یک دوره» باید

- تاریخ و نقد و مجموعه داستان‌های فارسی و نمایشنامه فارسی هم نمایه شود.
۳. ناهماهنگی در عرضه و نمایش اطلاعات از یک نوع؛ همچنین بعضی از اصطلاحات در نمایه نسبی به صورتی مبهم به عنوان یک اصطلاح نمایه شده در نظم الفبایی ظاهر شده‌اند؛ نیز از رویکرد واحدی برای نمایه‌سازی اصطلاحات و ارائه بافت مفهومی برای آنها استفاده نشده است، مانند اصطلاح «آزاد» که منظور از آن «سبک آزاد» است.
۴. در بعضی از موارد در زیر اصطلاح مدخل، تقسیمات یک سطح با یکدیگر به لحاظ وزنی یکسان نیستند. در زیر مدخل «ادبیات فارسی» این موضوع قابل مشاهده است.
۵. در نمایه نسبی ویراست ۲۲ رده‌بندی دیویی زیر هر اصطلاح نمایه شده، حوزه‌های موضوعی کلی که اصطلاح مورد نظر را از لحاظ آن می‌توان بررسی کرد، آورده شده‌اند؛ اما از این قاعده در نمایه نسبی گسترش ادبیات عدول شده است.
۶. به نظر می‌رسد که نمایه نسبی در گسترش ادبیات به نظم الفبایی - رده‌ای آورده شده است.
۷. در نمایه نسبی گسترش ادبیات بعضی از اصطلاحات واحد به چند حالت نمایه شده‌اند و هیچ ارتباط یا ارجاع متقابلی بین آنها وجود ندارد. مثلاً در مورد مدخل‌های «تاریخی» و «روانی»، داستان‌های این موضوع صادق است.
۸. تورفتگی‌ها در بعضی از موارد در نمایه نسبی رعایت نشده‌اند. مثلاً مدخل «شیرین» در نمایه ادبیات این گونه است.
۹. در نمایه نسبی ویراست ۲۲ رده‌بندی دیویی تمام یادداشت‌های شمول و موارد آنها در فرامای طرح نمایه شده‌اند، در صورتی که از این رویکرد در نمایه نسبی گسترش ادبیات استفاده نشده است.

• گسترش اسلام

در پیشگفتار ویراست اول این گسترش این‌طور آمده که: «رده‌بندی اسلام بر مبنای رده‌بندی دیویی، برخلاف رده‌بندی‌های زبان و ادبیات ایرانی که پیش از این توسط مرکز خدمات کتابداری منتشر شده است، یک گسترش محض نیست، بلکه تجدیدنظری است کلی از آنچه در دیویی آمده و در واقع تدوینی است کاملاً تازه؛ تازه به نسبت آنچه در دیویی موجود است و الاً اساس رده‌بندی همچنان که در مقدمه آمده است بر مبنای تقسیمات سنتی علوم اسلامی است. وجه مشترک این رده‌بندی با رده‌بندی دیویی در حفظ فلسفه و اصول اساسی نظام دیویی است، و نیز نگه‌داشتن مقدار شماره‌ای که در دیویی به اسلام اختصاص داده شده است» (طاهری عراقی، ۱۳۸۳، ص هفت). همچنین در قسمتی دیگر، به نقل از مرکز خدمات کتابداری آمده است: «از آنجا که این رده‌بندی کلاً با ویرایش هجدهم رده‌بندی دیویی فرق دارد، ناشر دیویی در نامه خود از ما خواسته است تا این اختلاف را کاملاً مشخص کنیم

و مادر ابتدای رده‌بندی بدان تصریح کرده‌ایم» (طاهری عراقی، ۱۳۸۳، ص هشت). بررسی‌های انجام شده پیرامون این گسترش نیز نشان‌دهنده اختلاف بین ساختار و شماره‌های آمده در این گسترش برای حوزه موضوعی اسلام و ساختار و شماره‌های موجود در ویراست کنونی یعنی ویراست ۲۲ رده‌بندی دیویی، برای این حوزه است. نتایج آماری از بررسی‌های صورت گرفته از جدول تقسیمات فرعی استاندارد این گسترش در مقایسه با ویراست ۱۸ رده‌بندی دیویی (ویراستی که در ابتدا مبنا قرار گرفته است) به این شرح می‌باشد: در گسترش اسلام نسبت به ویراست ۱۸ رده‌بندی دیویی، حدود ۷۵/۶۵ درصد از شماره‌ها دچار تغییر کلی هستند. همچنین حدود ۸۴/۹۴ درصد از یادداشت‌ها و ارجاع‌ها دچار تغییر کلی هستند و نیز حدود ۷۰/۴۳ درصد از شماره‌ها حذف شده‌اند.

شاید بتوان توجیه احمد طاهری عراقی را برای این حذفیات از آنچه که در مقدمه این گسترش آمده، استنباط کرد «ما از تقسیمات فرعی استاندارد فقط آنچه را ترجمه کردیم و در این رده‌بندی آوردیم که آثاری در آن باره بود یا گمان می‌رفت که باشد. و اگر احیاناً به یکی از فروع «تقسیمات فرعی استاندارد» نیاز افتد و در طبقه‌بندی یافت نشود، فهرست‌نویس خود می‌تواند با استفاده از متن اصلی دیویی و یا طبقه‌بندی زبان‌های ایرانی خود شماره‌ای بسازد. و این به نادر اتفاق می‌افتد، از آنکه ما برای هر اثری جایی نهاده‌ایم» (همان، ص دوازده). اما بعد از خواندن این مطلب بلافاصله این سؤال به ذهن متبادر می‌شود که آیا قابل پیش‌بینی است که در آینده چه کتاب‌ها با چه موضوعاتی در حوزه اسلام منتشر خواهند شد؟ چرا نباید از تمام شماره‌های تقسیمات فرعی استاندارد در تدوین گسترش اسلام استفاده کرد؟ بنابراین پژوهشگر نیز در جدول ادغام شده از جدول‌های تقسیمات فرعی استاندارد گسترش‌های ایرانی بر مبنای ویراست ۲۲ رده‌بندی دیویی، پیشنهاد می‌کند که از تمام شماره‌های تقسیمات فرعی استاندارد استفاده و موضوعات مورد نیاز در ایران برای رده‌بندی کتاب‌ها در حوزه اسلام در قالب موارد کاربردی در این گسترش در جدول تقسیمات فرعی استاندارد کلی مشخص شود.

در گسترش اسلام برای شماره کلی «۲۹۷: اسلام» پانویسی به این شرح نوشته شده است: «طرح این رده‌بندی کلاً با رده‌بندی دیویی فرق دارد و تنها در شماره ۲۹۷ با آن مشترک است» با بررسی گسترش اسلام می‌توان به این نکته پی برد. از جمله اینکه جدول تقسیمات فرعی استاندارد به‌طور مجزا در این گسترش وجود ندارد، بلکه شماره‌های این جدول با جرح و تعدیل به‌عنوان تقسیمات فرعی شماره ۲۹۷ نشان داده شده‌اند. در نهایت پژوهشگر پیشنهاد روزآمدسازی مفاهیم آمده در طرح گسترش اسلام را مطابق با علوم روز، و همچنین تغییر ساختار فرامای گسترش اسلام را مطابق با ویراست ۲۲ رده‌بندی دیویی ارائه می‌کند.

نمایه نسبی گسترش اسلام نیز بررسی شد. پژوهشگر پس از بررسی و مقایسه نمایه نسبی گسترش اسلام با نمایه نسبی ویراست ۲۲ رده‌بندی دیویی (البته با استفاده از مقاله فرانسویس میکسا) متوجه اشکال‌های زیر در این نمایه شد:

۱. تورفتگی‌های اقلام و اصطلاحات نمایه شده در گسترش اسلام در بعضی موارد صحیح نیستند.

۲. نمایه نسبی گسترش اسلام به علت نقص در ارائه بافت مفهومی صحیح به صورت یک منبع آماده برای شماره‌دهی درآمده است، یعنی تقسیمات فرعی به همان صورتی که در فرانما در زیر موضوع کلی آمده‌اند، در اینجا نیز ارائه و شماره‌دهی شده‌اند. مثلاً این موضوع در مورد مدخل «آیات» و مدخل‌های فرعی در زیر آن صادق است.

۳. بعضی از مفاهیم با اینکه رابطه اعم-اخص با یکدیگر ندارند، اما شماره‌های کلی-جزیی به آنها اختصاص داده شده است و برعکس. مانند مدخل «فارسی» و مدخل در زیر آن «پشتو، کردی و زبان‌ها و گویش‌های دیگر ایرانی» که این دو مدخل هیچ رابطه اعم و اخص با یکدیگر ندارند.

۴. در بعضی از موارد، تقسیمات شکلی در بافت مفهومی یک اصطلاح قرار گرفته است، در صورتی که در ویراست ۲۲ رده‌بندی دیویی این موارد به صورت جدا (یک اصطلاح نمایه مجزا) نمایه‌سازی شده‌اند. مثلاً مدخل «اخلاق اسلامی» که باید به صورت «دائرةالمعارف‌های اخلاق اسلامی» نمایه شود.

۵. برای بعضی از اصطلاحاتی که باید به صورت ساده و یکباره نمایه شوند، بافت مفهومی ترتیب داده شده است. این قبیل اصطلاحات تقریباً به صورت اسم و صفت هستند. مثلاً مدخل «جماعت» و مدخل فرعی در زیر آن که در کل باید به صورت یکباره و در یک مدخل «نماز جماعت» نمایه شود.

۶. بعضاً در مواردی مفاهیم در قالب اصطلاحات مدخل به موارد غیرمرتبطی تقسیم شده‌اند. مانند مدخل «زینب بنت علی بن ابی‌طالب» و مدخل‌های فرعی در زیر آن که این موضوع در مورد آنها صادق است.

۷. در نمایه نسبی ویراست ۲۲ رده‌بندی دیویی هر یک از مذاهب به نام خودشان در نظم الفبایی (مطابق با حروفشان) وارد شده‌اند، بدون اینکه به عنوان بخشی از، یا بافت مفهومی برای اصطلاح دیگر نمایش داده شوند مانند اسلام، بودایی، برهمنی، مسیحیت و...، اما در نمایه گسترش اسلام، فرق و مذاهب اسلامی گوناگون در زیر واژه «مذهب» الفبایی شده‌اند که اشتباه است و باید هر کدام در نظم الفبایی مربوط به خود آورده شوند.

۸. به نظر می‌رسد که اکثر اصطلاحاتی که در نمایه نسبی ویراست ۲۲ رده‌بندی دیویی

دارای بافت مفهومی هستند، به صورت جمع آورده شده‌اند، اما در نمایه نسبی گسترش اسلام این مسئله در مواردی رعایت نشده است.

۹. بعضی از اصطلاحات بدون اینکه تکلیف آنها مشخص شود در بافت مفهومی مربوط به یک اصطلاح آورده شده‌اند. این موضوع در مورد مدخل «وعظ» و مدخل‌های فرعی در زیر آن صادق است.

• گسترش تاریخ

ویراست دوم گسترش تاریخ ایران بر مبنای ویراست بیستم رده‌بندی دیویی تدوین یافته است. پس از ده سال ویراست تازه‌ای از این گسترش با تغییراتی به چاپ رسید. «در این ویرایش با توجه به ویرایش بیست و یکم متن اصلی دیویی، جدول تقسیمات فرعی استاندارد اندکی تغییر یافته است. ولی تغییر اصلی مربوط به شماره‌های رده‌بندی است که به خصوص از دوره صفویه به بعد به کلی تغییر کرده و عوض شده است» (فانی، ۱۳۷۸، ص ۱۳). «ویرایش حاضر شامل اصلاحات، تغییرات و اضافات جدید است. افزون بر آن تعاریف جدول‌های تقسیم‌های فرعی استاندارد با دیویی ۲۱ مقابله و هر جا لازم بوده، اصلاح شده است» (همان‌جا). بنابراین، در این پژوهش شماره‌های موجود در جدول تقسیمات فرعی استاندارد گسترش تاریخ، با شماره‌ها در جدول تقسیمات فرعی استاندارد ویراست‌های بیستم و بیست و یکم مقایسه شده است. حدود ۸۹/۴۷ درصد از شماره‌ها در گسترش تاریخ نسبت به ویراست ۲۰ و حدود ۸۷/۳۸ درصد از شماره‌ها در گسترش تاریخ نسبت به ویراست ۲۱ رده‌بندی دیویی دچار تغییر کلی هستند. همچنین حدود ۹۵/۸۳ درصد از یادداشت‌ها و ارجاع‌ها در گسترش تاریخ نسبت به ویراست ۲۰ و حدود ۹۲ درصد از یادداشت‌ها و ارجاع‌ها در گسترش تاریخ نسبت به ویراست ۲۱ رده‌بندی دیویی دچار تغییر کلی هستند. همچنین حدود ۸۲/۶۳ درصد از شماره‌ها در گسترش تاریخ نسبت به ویراست ۲۰ و حدود ۸۷/۸۷ درصد از شماره‌ها در گسترش تاریخ نسبت به ویراست ۲۱ رده‌بندی دیویی حذف شده‌اند. بنابراین حدود ۱۸ درصد از شماره‌ها از ویراست ۲۰ رده‌بندی دیویی گرفته و از این ۱۸ درصد، حدود ۸۹ درصد دچار تغییر کلی شده‌اند. اما در مقایسه با ویراست ۲۱ رده‌بندی دیویی حدود ۱۳ درصد از شماره‌ها در گسترش تاریخ از ویراست ۲۱ رده‌بندی دیویی گرفته و از این ۱۳ درصد، حدود ۸۸ درصد دچار تغییر کلی شده‌اند. نتایج این بررسی و مقایسه نشان می‌دهد که ظاهراً اکثریت شماره‌های موجود در جدول تقسیمات فرعی استاندارد گسترش تاریخ ایران، نه به طور کامل مطابق با ویراست ۲۰ رده‌بندی دیویی و نه ویراست ۲۱ این رده‌بندی هستند.

بعد از اینکه فرانمای گسترش تاریخ ایران بررسی شد طرح اصلی رده‌بندی دیویی

در رده ۹۰۰ نیز بررسی و با ساختار فرانما در گسترش تاریخ ایران مقایسه شد. پژوهشگر بعد از مقایسه به محدودیت شماره‌سازی از طریق گسترش تاریخ ایران پی برد. بنابراین پژوهشگر پیشنهاد استفاده از ساختار شماره‌سازی در گسترش تاریخ ایران بر مبنای چارچوب شماره‌سازی به همان روش‌های مورد استفاده در رده تاریخ (۹۰۰) ویراست ۲۲ دیویی می‌کند. البته با گسترش دوره‌های تاریخی مربوط به ایران نیز لازم به ذکر است که موارد مورد نیاز برای تقسیمات فرعی استاندارد در گسترش تاریخ ایران را می‌توان در جدول تقسیمات فرعی استاندارد کلی برای تمام گسترش‌ها (جدول تقسیمات فرعی استاندارد پیشنهادی پژوهشگر برای ادغام گسترش‌های ایرانی رده‌بندی دیویی در یک مجلد)، به صورت موارد کاربردی برای گسترش تاریخ ایران گنجانده.

نمایه نسبی گسترش تاریخ ایران نیز بررسی شد. بارزترین مشکل این نمایه (علاوه بر مشکلات برشمرده شده در نمایه‌های گسترش‌های ادبیات و اسلام) این است که در زیر بعضی از دوره‌های نمایه شده، با تورفتگی، دوره‌های فرعی دقیقاً به همان صورت مطابق با فرانمای گسترش تاریخ آورده شده‌اند. رویکرد نمایه نسبی ویراست ۲۲ رده‌بندی دیویی در این موارد، نمایه‌سازی دوره‌های فرعی طبق نظم الفبایی است.

• گسترش زبان‌های ایرانی

آخرین ویراست گسترش زبان‌های ایرانی یعنی ویراست دوم مطابق با ویراست ۱۹ رده‌بندی دیویی است. نتایج آماری از بررسی‌های انجام شده پیرامون جدول تقسیمات فرعی استاندارد این گسترش در مقایسه با ویراست ۱۹ رده‌بندی دیویی به این شرح است: در گسترش زبان‌های ایرانی نسبت به ویراست ۱۹ رده‌بندی دیویی، حدود ۲۷/۸۶ درصد از شماره‌ها دچار تغییر کلی شده‌اند. همچنین حدود ۸/۸۴ درصد از یادداشت‌ها و ارجاع‌ها دچار تغییر کلی هستند و حدود ۹/۰۱ درصد از شماره‌ها حذف شده‌اند.

در نهایت گسترش زبان‌های ایرانی نیز همانند گسترش تاریخ ایران، و طرح اصلی رده‌بندی دیویی نیز در رده ۴۰۰ برای اطلاع از چگونگی شماره‌سازی برای زبان‌های خاص بررسی شد. گسترش زبان‌های ایرانی در ویراست ۲ بدون جهت تفصیل یافته بود. بدین صورت که نحوه افزودن رشته‌ای از شماره‌های خاص برای زبان‌شناسی و تقسیمات فرعی استاندارد، به هر یک از زبان‌های ایرانی همانند باستانی، اوستایی، سغدی و... به‌طور جداگانه همراه با مثال‌ها و نمونه‌هایی در هر یک از موارد توضیح داده شده است. در حالی که تمام شماره‌های مورد نیاز برای شماره‌سازی در رده‌بندی دیویی در جلد اول این رده‌بندی و در جدول ۴ نظم داده شده‌اند. علاوه بر این، پژوهشگر بعد از مقایسه به محدودیت شماره‌سازی از طریق گسترش زبان‌های ایرانی پی برد. بنابراین پژوهشگر پیشنهاد استفاده از ساختار شماره‌سازی در

گسترش زبان‌های ایرانی را بر مبنای چارچوب شماره‌سازی به همان روش‌های مورد استفاده در رده‌ها (۴۰۰) ویراست ۲۲ دیویی می‌دهد.

در بخش سوم نمایه گسترش زبان‌ها و در حوزه زبان‌های ایرانی، ویراست ۲۲ رده‌بندی دیویی بررسی شد. مشابه اشکالاتی که در نمایه‌های نسبی سایر گسترش‌های ایرانی رده‌بندی دیویی وجود داشت، در نمایه نسبی گسترش زبان‌ها هم این اشکالات به چشم می‌خورد. در پاسخ به سؤال اول می‌توان گفت: چارچوب و ساختار شماره‌سازی در گسترش‌های ادبیات، تاریخ، و زبان‌های ایرانی با چارچوب و ساختار شماره‌سازی در رده‌های ۸۰۰ (ادبیات)، ۹۰۰ (تاریخ)، و ۴۰۰ (زبان‌های ایرانی) رده‌بندی دهدهی دیویی ویراست ۲۲ (به دلیل اینکه آخرین ویراست موجود می‌باشد) متفاوت است.

در پاسخ به سؤال دوم باید گفت: همان‌گونه که بررسی و مشخص شد این گسترش‌ها مطابق با آخرین تغییراتی که در ویراست ۲۲ دیویی چه در حوزه جداول (بالاخص جدول تقسیمات فرعی استاندارد که در این پژوهش یکی از مباحث اصلی است) و چه در حوزه‌های دیگر همچون فرامها و نمایه‌های نسبی تدوین شده، روزآمد نشده‌اند. باتوجه به گسترش علوم و فنون و استفاده رده‌بندی دیویی در ویراست‌های جدیدتر از رویکردهای بهتر برای تحلیل و ترکیب شماره‌ها و شماره‌سازی، بهتر است که گسترش‌های ایرانی نیز از جدیدترین ویراست متابعت کنند و در چارچوب آخرین ویراست عمل شماره‌سازی در آنها انجام شود. پاسخ به سؤال سوم این‌گونه است: در هم‌کرد روزآمدسازی شده جدول‌های تقسیمات فرعی استاندارد گسترش‌های ایرانی رده‌بندی دهدهی دیویی باید مطابق با جدول تقسیمات فرعی استاندارد آخرین ویراست رده‌بندی دیویی تدوین شود. در این پژوهش این کار در قالب جدول تقسیمات فرعی استاندارد پیشنهادی انجام شد. البته مواردی که به دلیل نیاز به آنها برای شماره‌سازی در حوزه موضوعات تاریخ ایران، زبان‌های ایرانی، ادبیات ایرانی، و اسلام در جدول تقسیمات فرعی استاندارد گسترش‌های ایرانی افزوده شده بودند، در طرح پیشنهادی ادغام جدول‌های تقسیمات فرعی استاندارد در قالب موارد کاربردی برای هر گسترش گنجانده می‌شوند.

و اما درخصوص سؤال چهارم: با بررسی‌هایی که انجام پذیرفت و مثال‌هایی که زده شد، مشخص شد که به‌طور کلی در فرام‌های ادبیات، تاریخ و زبان‌های ایرانی محدودیت شماره‌سازی وجود دارد. اما در صورت استفاده از طرح اصلی رده‌بندی دیویی می‌توان این محدودیت را از میان برداشت. پژوهشگر در این پژوهش سعی کرده تا با استفاده از طرح اصلی رده‌بندی دیویی و جایگزینی آن با طرح کنونی فرام‌های تاریخ، ادبیات و زبان‌های ایرانی را پیشنهاد کند. در مورد فرام‌های گسترش اسلام نیز لازم است که تجدیدنظر کلی صورت پذیرد.

و سرانجام در رابطه با سؤال پنجم: در مقاله فرانسویس میکسا، نمایه نسبی رده‌بندی دیویی بررسی و نحوه برخورد آن با مفاهیم توضیح داده شده است. در این مقاله توضیح داده شده که نمایه نسبی صرفاً محل اطلاعات را نمایش نمی‌دهد، بلکه رابطه مفهومی نیز به طریقی در این نمایه نمایش داده شده است. همچنین نحوه نمایه‌سازی مقوله‌هایی که در رده‌بندی دیویی در جدول‌ها ارائه شده‌اند، نیز شرح داده شده است.

نمایه نسبی در وهله اول یک سیستم مفهومی است، نه صرفاً یک سیستم محل‌یابی اصطلاحات. نمایه نسبی در طول سال‌ها (از آغاز تاکنون) دسترسی به مفاهیمی را که در ساختار رده‌بندی گنجانده نشده‌اند، فراهم کرده است. نمایه از دو روش برای نمایش بافت مفهومی اصطلاحات استفاده کرده است، یکی از طریق شماره و دیگری از طریق اصطلاحات کمکی که به‌طور خاصی قرار داده شده‌اند. مدخل‌های نمایه تنها شامل آن اصطلاحاتی که در فرانما به‌طور مشخص برای آنها شماره منحصر به فردی تعیین شده، نیستند، بلکه موضوعات و مفاهیمی که جزء موارد شمول هر اصطلاح می‌باشند، مقوله‌های موجود در جدول‌ها (اعم از جدول‌های متنی و جدول‌های موجود در جلد اول رده‌بندی دیویی) و مقوله‌هایی که از طریق «یادداشت‌های اضافه کنید» ساخته می‌شوند نیز در نمایه جای دارند. نمایه نسبی تشکیل شده از مفاهیم و شماره‌های ساخته شده‌ای که بعضاً ممکن است در فرانما هم وجود نداشته باشند، ولی دستور برای ساخت آنها وجود دارد (میکسا، ۲۰۰۶، ص ۶۵-۹۵). در نمایه نسبی ویراست ۲۲ رده‌بندی دیویی بافت مفهومی برای هر اصطلاح نمایش داده شده، به‌صورتی که در زیر اصطلاح، حوزه‌های موضوعی و رشته‌ای که اصطلاح مورد نظر می‌تواند در حیطه آنها بررسی شود، نشان داده شده است. سپس در مقابل هر حوزه موضوعی با توجه به اصطلاح رأس، شماره‌ای اختصاص داده شده است، سپس به اصطلاح رأس نیز یکی از شماره‌های زیر آن (مربوط به یک حوزه موضوعی و رشته‌ای) که در هنگام ذکر اصطلاح رأس بیشتر بررسی از لحاظ این حوزه به ذهن تداعی می‌شود اختصاص داده شده، اما در نمایه نسبی گسترش‌های ایرانی در مقابل اصطلاح کلی شماره‌ای قرار نگرفته است. در گسترش‌های ایرانی رده‌بندی دیویی به لحاظ اینکه هر نمایه نسبی به‌طور کلی به یک حوزه موضوعی همانند ادبیات، زبان، تاریخ و اسلام اختصاص یافته است، بافت موضوعی از حالت کلی باید خارج شود و حیطه‌های موضوعی جزئی در موضوعات تاریخ، ادبیات و ... مورد بررسی قرار گیرد.

نتیجه‌گیری

در نهایت بررسی گسترش‌ها نشان داد که:

- شماره‌های موجود در جدول تقسیمات فرعی استاندارد گسترش تاریخ بیشترین موارد تغییرات کلی را در مقایسه با شماره‌های موجود در جدول‌های تقسیمات فرعی استاندارد

ویراست‌های ۲۰ و ۲۱ رده‌بندی دیویی (در مقایسه با شماره‌ها در دیگر گسترش‌ها با شماره‌ها در ویراست‌های رده‌بندی دیویی مربوط) دارند.

• در گسترش اسلام هیچ شماره‌ای در جدول تقسیمات فرعی استاندارد رده‌بندی دیویی وجود ندارد که دچار تغییر نسبت به ویراست ۱۸ رده‌بندی دیویی نشده باشد.

• بیشترین موارد بدون تغییر در شماره‌ها در گسترش زبان‌های ایرانی با حدود ۴۲/۶۲ درصد بوده است.

• بیشترین موارد بدون تغییر در یادداشت‌ها و ارجاع‌ها در گسترش زبان‌ها حدود ۱۴/۲۸ درصد بوده است.

• بنابراین شماره‌های موجود در جدول تقسیمات فرعی استاندارد گسترش زبان‌ها نسبت به گسترش‌های ادبیات، تاریخ و اسلام بیشترین مطابقت را با شماره‌های موجود در جدول تقسیمات فرعی استاندارد ویراستی که گسترش بر مبنای آن است، دارد.

در هم‌کرد روزآمد شده گسترش‌های ایرانی بر طبق ویراست ۲۲ رده‌بندی دیویی، به این صورت که در هر بخش توضیح داده شده است، با تجدید ویراست رده‌بندی دیویی، کارایی خود را از دست نخواهد داد. به دلیل بیشترین میزان انطباق ساختار شماره‌سازی در هم‌کرد گسترش‌های ایرانی بر طبق ویراست ۲۲ رده‌بندی دیویی، با ویرایش این در هم‌کرد، مشکلی به وجود نخواهد آمد. در نهایت ساختار این در هم‌کرد (گسترش ادغام شده از ۵ گسترش ایرانی رده‌بندی دیویی) به این صورت پیشنهاد می‌شود:

۱. جدول تقسیمات فرعی استاندارد پیشنهادی؛

۲. طرح جامع شماره‌های مربوط به محل‌های جغرافیایی در گسترش جغرافیای ایران (گسترش یافته قسمت جغرافیای ایران در جدول ۲ در جلد اول رده‌بندی دیویی)؛

۳. گسترش اقوام و ملیت‌های ایرانی (گسترش یافته قسمت اقوام و ملیت‌های ایرانی در جدول ۶ در جلد اول رده‌بندی دیویی)؛

۴. فرانمای گسترش اسلام؛

۵. فرانمای گسترش زبان‌ها (شامل ترجمه جدول ۴ در ابتدای فرانما و سپس شماره‌های پایه برای هر زبان ایرانی)؛

۶. فرانمای گسترش ادبیات؛

۷. فرانمای گسترش تاریخ (شامل سه جدول تقسیمات فرعی با برچسب‌های «جغرافیا و سفر در ایران قدیم و جغرافیا و سفر در شهرهای خاص در ایران جدید»، «تاریخ ایران قدیم؛ تاریخ شهرهای خاص»، «تاریخ ایران جدید» در ابتدای فرانما و سپس دوره‌های تاریخی)؛ و

۸. نمایه نسبی ادغام شده مربوط به ۵ گسترش ایرانی رده‌بندی دیویی.

و اما پیشنهادات برای پژوهش‌های آتی:

- گسترش ادبیات ایرانی نیاز به روزآمد شدن و تغییر ساختار (مطابق با ویراست ۲۲ رده‌بندی دیویی) دارد. پیشنهاد می‌شود که برای شماره‌سازی در حوزه ادبیات ایران از سه جدول ۳A، ۳B و ۳C استفاده شود. البته با توجه به نیازهای موضوعی، به‌منظور شماره‌سازی در حوزه ادبیات ایران، لازم است جرح و تعدیل‌هایی در این جداول انجام شود.
- فرانمای گسترش اسلام و مفاهیم آن نیاز به روزآمد شدن با علوم جدید قرآنی و اسلامی در عصر کنونی دارد. بنابراین پیشنهاد می‌شود که این گسترش با انجام پژوهشی نو در حوزه علوم اسلامی و قرآنی روزآمد و همچنین اشکالات موجود در آن نیز به همین صورت برطرف شود.

منبع

- سلطانی، پوری (۱۳۸۲). *رده‌بندی دهدهمی دیویی: ادبیات ایرانی*. (ویراست سوم). تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران.
- طاهری عراقی، ا. (۱۳۸۳). *رده‌بندی دهدهمی دیویی: اسلام*. (ویراست پنجم). تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران.
- فانی، کامران (۱۳۷۸). *رده‌بندی دهدهمی دیویی: تاریخ ایران*. (ویرایش سوم). تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران.
- کوکبی، مرتضی (۱۳۷۶). «گسترش‌های ایرانی رده‌بندی دهدهمی دیویی». *فصلنامه کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد آستان قدس رضوی*، ۱(۲): ۷۳-۸۳.
- مختاریور، رضا (۱۳۸۸). «بررسی گسترش رده تاریخ ایران در نظام رده‌بندی دهدهمی دیویی و مقایسه آن با گسترش رده تاریخ در نظام رده‌بندی کتابخانه کنگره». *کتابداری و اطلاع‌رسانی*، ۱۲(۱): ۱۸۳-۲۰۲.
- ولیش، ه. ا.؛ اسمیراگلیا، ر. پ. (۱۳۸۱). «رده‌بندی کتابخانه‌ای». ترجمه عباس حری. در: *دایرةالمعارف کتابداری و اطلاع‌رسانی*، ج ۱، ص ۸۸۷-۸۹۳.
- Miksa, F. (2006). "The DDC relative index". *Cataloging&Classification Quarterly*, 42(3/4): 65-95.
- Sadiq, M. (2006). "Classification of islamic literature". *Gomal Journal of Research*, 22: 122-128.

استناد به این مقاله:

- کوکبی، مرتضی؛ جعفرزاد، نوشین (۱۳۹۱). «بررسی انتقادی گسترش‌های ایرانی رده‌بندی دهدهمی دیویی بر پایه ویراست ۲۲». *فصلنامه مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات*، ۲۳(۴).